

12. Мандибура В. Проблемні питання нормативного вдосконалення системи регулювання та стимулювання праці державних службовців / В. Мандибура, В. Тімофєєв // Парламентар. – 1998. – № 3. – С. 12–15.
13. Службная карьера / под общ. ред. Е. В. Охотского. – М. : Экономика, 1998. – 302 с.

Иншин Н.И. Усовершенствование классификации государственных служащих как один из факторов эффективного функционирования государственной службы Украины. – Статья.

В статье определены основные критерии классификации государственных служащих, выяснена роль и значение классификации государственных служащих для повышения эффективности функционирования государственной службы Украины.

Ключевые слова: классификация, должность, ранг, государственный служащий, государственная служба.

Inshin N.I. Improvement of classification of civil servants as one of factors of the effective functioning of government service of Ukraine. – Article.

The basic criteria of classification of civil servants are certain in the article, a role and value of classification of civil servants are found out for the increase of efficiency of functioning of government service of Ukraine.

Key words: classification, position, grade, civil servant, government service.

УДК 349.2

***О.М. Ярошенко,**
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового права
Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

РІВНІСТЬ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ – ОСНОВНА ЗАСАДА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Встановлено, що принцип рівності трудових прав працівників є багатифункціональним: передбачає юридичну рівність усіх перед законом; зумовлює рівність матеріальних, процедурних і процесуальних прав; забезпечує рівний доступ до праці і рівні можливості по реалізації права на працю; не допускає проявів дискримінації у сфері правового регулювання трудових і пов'язаних із ними відносин

Ключові слова: соціальна держава, принципи, рівність, працівник, трудові права, заборона дискримінації

Трудове право України, як і будь-яка інша галузь права, побудовано на певних принципах, в яких відображені політико-правові ідеї, погляди народу на право як соціальну цінність.

О.Ф. Скакун під принципами права розуміє загальноприйняті норми-ідеї найвищого авторитету, що слугують основними засадами правового регулювання суспільних відносин, спрямовують їх учасників на встановлення соціального компромісу і порядку [1, с. 242]. Вторить їй А.Ю. Пашерстник, за словами якого «принципи права – це завжди ідеї, що були реалізовані в праві. Вони являють собою вид норм загального характеру [2, с. 99].

Показником самостійності галузі права є наявність не тільки предмета й методу правової регламентації суспільних відносин, а й специфічних принципів, що об'єднують окремі норми в систему галузі, які висвітлюють сутність останньої, визначають положення суб'єктів права, їх права й обов'язки. Правові норми, що впорядковують предмет трудового права, внутрішньо взаємопов'язані, оскільки побудовані на єдиних принципах.

О.В. Смирнов виділив такі основні риси принципів трудового права: а) економіко-політична обумовленість – визначаються політикою держави, основою на пізнанні і застосуванні об'єктивних економічних законів; б) спільність змісту – завжди виражають сутність не однієї, а багатьох груп норм права; в) цільова предметна визначеність – виражають сутність такої системи норм, що як предмет регулювання має той чи інший вид суспільних відносин; г) державна нормативність – являють собою керівні ідеї, що закріплені в нормах права, встановлених чи санкціонованих державою; д) системність – виражають сутність норм права у їх взаємозв'язку з іншими нормами в рамках певної системи права; е) цілеспрямованість – виражають сутність норм права не в статиці, а в динаміці; е) стабільність – діють протягом тривалого періоду [3, с. 24, 25]. І.О. Лосиця, С.М. Прилипко, Д.В. Трубіцин та О.М. Ярошенко значення принципів трудового права бачать у тому, що вони: а) відбивають сутність законодавства про працю в його взаємозв'язку з економічним і політичним життям суспільства; б) допомагають усвідомити зміст конкретних норм чинного законодавства; в) визначають тенденції розвитку трудового законодавства; г) виступають однією з підстав об'єднання окремих норм права в галузі й інститути права; д) сприяють правозастосовним органам у вирішенні питань, недостатньо врегульованих конкретними нормами права [4, с. 43].

Визначальними засадами, головними ідеями, що закріплюють законності розвитку економічної, політичної та соціальної систем суспільства, правовий статус людини і громадянина і які повинні братися до уваги при створенні поточного галузевого законодавства є конституційні принципи.

Частина 2 ст. 3 Конституції України [5] проголошує, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В державі конституційно закріплена політика держави, що заснована на визнанні і захисті загальнолюдських цінностей, якими є людина, її честь і

гідність, життя, недоторканність та безпека. Права і свободи людини, згідно зі ст. 3 Основного Закону, та їх гарантії визначають суть і зміст діяльності держави. Саме 28 червня 1996 р. (в день прийняття Конституції України) вперше на найвищому рівні закріплено головний обов'язок держави – утворення та забезпечення прав і свобод людини.

Підтримаємо А.М. Слюсаря у міркуванні, що «соціальна держава є найвищим досягненням суспільного гуманізму та прогресу. Це має бути усвідомлено і визнано кожним громадянином, кожною соціальною групою. А на державному рівні належить узаконити, що центром усіх рішень має бути людина зі своїми правами і свободами, які їй має гарантувати держава» [6, с. 250].

Д.О. Єрмоленко під соціальною державою розуміє засновану на принципах соціальної справедливості, рівності та свободи надкласову правову державу з розвиненим громадянським суспільством, у якому всебічно гарантовані гідний людини прожитковий мінімум, соціальне забезпечення, загальне піднесення добробуту та інші соціально-економічні права громадян і в якому існує налагоджений, нескладний і досяжний механізм їх практичної реалізації й захисту [7, с. 6, 7].

Концепція формування правових основ і механізмів реалізації соціальної держави в країнах Співдружності, прийнята Міжпарламентської асамблеї держав-учасниць СНД 31 травня 2007 р., соціальною державою називає правову демократичну державу, що проголошує найвищою цінністю людину й створює умови для забезпечення гідного життя, вільного розвитку й самореалізації творчого (трудового) потенціалу особистості [8].

Слід, однак, врахувати, що між конституційними принципами, в яких знаходить своє вираження демократичний і соціальний характер держави, і принципом свободи економічної діяльності існує змістовна суперечність. Демократична держава невідворотно стоїть на сторожі громадських інтересів, добиваючись певної соціальної рівноваги і обмежуючи свободу індивідуума в інтересах загального блага. В основі ж процвітання ринкової економіки лежить прагнення до особистої вигоди, в рамках якого піклування про загальні інтереси розглядається тільки в якості небажаного обтяження прибутку підприємця [9, с. 30]. Усунення цієї суперечності – основна мета політики соціальної держави. Економічний успіх конкретного підприємства може бути перетворений в умову для росту добробуту всього суспільства в цілому, як середовище, в якому реалізується конституційне право на працю, що зумовлює зацікавленість держави у створенні юридичних і економічних механізмів, які б забезпечили трансформацію приватної вигоди у вигоду загальнодержавну. Не випадково С.В. Калашніков наголошує, що найбільш правильний підхід до визначення призначення і функцій соціальної держави полягає у створенні механізмів досягнення компромісу між законами вільної економіки та соціальними цілями [10, с. 128].

До критеріїв оцінки міри соціальності правової демократичної держави належать: дотримання прав і свобод людини; проведення активної і силь-

ної соціальної політики; забезпечення стандартів гідного життя для більшості громадян; адресна підтримка найуразливіших прошарків і груп населення, скорочення і ліквідація бідності; гарантії створення сприятливих умов для реальної участі громадян у виробленні і соціальній експертизі рішень на всіх рівнях влади і управління; дотримання прав і гарантій, які визнають і розвивають систему соціального партнерства в якості основного механізму досягнення громадської злагоди і балансу інтересів працівника і роботодавця при регулюючій ролі держави; гарантії, при яких будь-який господарюючий суб'єкт, будь-який власник повинні нести конкретну соціальну відповідальність; соціальна справедливість і соціальна солідарність суспільства, що забезпечуються на основі розвитку акціонерної власності працівників, а також шляхом податкового перерозподілу доходів від багатих до бідних і більшого навантаження найбільш працездатних членів суспільства для того, щоб допомогти менш працездатним; гендерна рівність чоловіків і жінок; участь усіх громадян в управлінні державними і громадськими справами, участь працівників в управлінні виробництвом, розвиток системи соціального партнерства; права і гарантії, орієнтовані на зміцнення сім'ї, духовний, культурний, моральний розвиток громадян, і передусім молоді, на дбайливе відношення до спадщини предків, спадкоємність поколінь, збереження самобутності національних і історичних традицій.

Загалом же можна зробити такий висновок принципового порядку: ключовою органічною ознакою соціальної держави є її обов'язок забезпечувати й підтримувати гармонійні відносини між соціальними верствами і групами.

Однією з основних ознак принципу верховенства права є рівність кожної людини перед законом. 2 листопада 2004 р. Конституційний Суд України у рішенні по справі про призначення судом більш м'якого покарання вперше сформулював своє розуміння верховенства права [11]. Зокрема, вищий орган конституційного правосуддя вважає, що верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. У сфері реалізації права справедливість

проявляється, зокрема, у рівноправності всіх та рівності осіб перед законом.

Т.А. Занфірова свободу, рівність, справедливість і працю відносить до базових категорій філософії права, які відображають стратегії конструювання правового простору відповідно до аксіоматичних універсалій будь-якої системи права [12, с. 8, 9]. Еволюція цих категорій невід’ємно пов’язана зі зміною системи права та нарощуванням потужностей різних правових систем сучасності. Рівність розуміється правознавцем як категорія етичного мінімуму (еквівалентності) у правовідносинах, яка протистоять правовому корпоративізму (правовій корпоративності). Права корпоративність виражає власне доправову установку юридичного мислення, яке орієнтоване на відтворення привілеїзованості правового статусу окремих соціальних груп. Отже, рівність з формально-правової точки зору розглядається як еквівалентність умов регулювання відносин для рівностатусних суб’єктів права.

Займаємо категоричні позицію, що рівність прав і свобод є показником загальнолюдської культури. Вона є відтворенням справедливості як ціннісної категорії, що виробляється в суспільстві у відповідності із сформованими уявленнями про мораль і норми поведінки. Процедурна рівність означає відсутність дискримінації. Принцип відсутності дискримінації – це не тільки досягнута рівність у певних сферах життєдіяльності, а й критерій, за якими ця рівність може бути досягнута.

М. Мін вважає, що в законодавстві про працю застосовується дві категорії «рівність»:

1) абстрактна рівність, яка має на увазі, що правило повинне застосовуватися однаково до всіх осіб, до яких воно відноситься, як у разі рівності перед законом. Ця концепція рівності є одним із засадничих елементів принципу верховенства права. Враховуючи цю концепцію, забороняється дискримінація, пов’язана із застосуванням різних норм або різне застосування однієї і тієї ж норми по відношенню до осіб, що знаходяться в однаковому положенні;

2) конкретна рівність, за якою коли норма застосовується до різних осіб, слід враховувати конкретні обставини кожної людини. Виявляється, що у багатьох ситуаціях, коли норма застосовується однаково по відношенню до осіб, що знаходяться в різних положеннях, коли не враховуються відмінності, це також може складати певну форму дискримінації [13].

Заборона дискримінації впливає із конституційного принципу рівності громадян перед законом.

У ст. 24 Конституції України передбачено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Крім цього, не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Фактично йдеться про принцип неприпустимості встановлення привілеїв та обмежень, тобто встановлення додаткових можливостей, по-

збавлення зобов'язань або звуження змісту й обсягу певних прав, або можливостей. Особлива увага в розглядуваній статті приділяється рівності прав жінки та чоловіка, яка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Зауважимо, у ст. 24 Основного Закону вживаються два терміни: «рівність» і «рівність прав (рівноправність)». П.М. Рабінович їх співвідносить наступним чином: рівноправність – це однаковість, тобто рівність прав людини і громадянина, у всіх і кожного. Вона поділяється на загальносоціальну і юридичну. Загальносоціальна рівноправність – це однаковість основних прав і свобод кожної людини. Вона існує завжди, оскільки кожному належать рівні з іншими основні права. Юридична рівноправність – це однаковість юридичного статусу правоздатних суб'єктів, насамперед рівність їх конституційних прав і юридичних обов'язків. Іншими словами, загальносоціальна рівноправність полягає у фактичній рівності прав і свобод людини, а юридична рівноправність – у формальній рівності юридичних прав і свобод [14, с. 28]. Зважаючи на об'єктивно зумовлену, законодавчу неоднаковість індивідуальних рис, якостей властивостей, здібностей, можливостей кожної людини і своєрідність, унікальність індивідуальних умов її життя, соціальна нерівність, як неминучий результат і прояв такої неоднаковості, може бути частково послабленою (пом'якшеною) за допомогою спеціальних заходів з боку держави та інших суб'єктів суспільства [15, с. 56, 57]. Багато в чому погоджуючись із цими правознавцями, висловлю власні міркування стосовно питання, що розглядається. Вважаю, що рівень і характер науково-теоретичного осмислення дискримінації як одного із найбільш яскравих і поширених негативних феноменів правової дійсності вагомо відрізняється від існуючих вимог юридичної практики, процесів оновлення правової матерії. Удавана простота в розумінні сутності дискримінації, ілюзорна оперативність розробки пропозицій по її ліквідації, а також характерна для останніх радикальність проводять до протилежного ефекту – загострення дискримінації, виникнення її нових форм. Дискримінація впливає на два фундаментальних юридичних явища: рівноправність і рівність. Юридична рівноправність передбачає, що (а) кожному члену суспільства держава надає рівні з іншими особами юридичні можливості, (б) із закону витікають для нього рівні обов'язки, (в) здійснення прав і обов'язків забезпечується на рівних підставах. Рівність же є більш широкою загальнонауковою категорією, яка характеризує тотожність, ідентичність предметів виходячи із онтологічних або набутих властивостей. Це взаємозамінність, відсутність у співвідношенні переваг одного перед іншим. Заборона дискримінації є способом забезпечення принципу рівно-

сті, втіленням його в життя. Принцип рівності і заборона дискримінації нерозривно пов'язані між собою як загальними шляхами захисту, так і тлумаченням їх змісту. При вивченні поняття «дискримінація», неминуче виникає проблема закріплення критеріїв, що допомагають встановити, які переваги і привілеї порушують принцип рівності. І, у той же час, принцип рівності є вихідною точкою, основою для тлумачення заборони дискримінації.

За своєю суттю принцип рівності трудових прав працівників є багатофункціональним: передбачає юридичну рівність усіх перед законом незалежно від різноманітних чинників; зумовлює рівність матеріальних, процедурних і процесуальних прав; забезпечує рівний доступ до праці і рівні можливості по реалізації права на працю; не допускає проявів дискримінації у сфері правового регулювання трудових і пов'язаних із ними відносин.

Література:

1. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник. – 3-тє вид. – К.: Алетта; ЦУЛ, 2011. – 524 с.
2. Пашерстник А.Е. О сфере действия и принципах советского трудового права // Сов. гос-во и право. – 1957. – №10. – С. 92-103.
3. Трудовое право: Учебник / Под ред. О.В. Смирнова. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Проспект, 1997. – 448 с.
4. Лосиця І.О., Прилипко С.М., Трубіцин Д.В., Ярошенко О.М. Проблеми правового регулювання відсторонення працівників від робіт за законодавством України. – Х.: ФІНН, 2011. – 224 с.
5. Конституція України: прийн. на 5-й сесії Верхов. Ради України 28.06.1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
6. Слюсар А.М. Правовий статус суб'єктів трудового права України: теоретико-правовий аспект. – Х.: ФІНН, 2011. – 336 с.
7. Єрмоленко Д.О. Правовий статус людини і громадянина в Україні як соціальній державі: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. ун-т внутр. справ МВС України. – Х., 2002. – 20 с.
8. Концепція формування правових основ і механізмів реалізації соціальної держави в країнах Співдружності: Концепція Співдружності незалежних держав від 31.05.2007 р. // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
9. Дорошенко Е.Н. Становление и развитие стандартов социального государства в Российской Федерации // Конституционное развитие России и Украины: Сборн. научн. трудов. – Вып. 1. – Х.: Право, 2011. – с. 27 – 45.
10. Калашников С.В. Функциональная теория социального государства. – М.: АО Изд-во «Экономика», 2002. – 190 с.
11. Справа за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Рішення Конституційного Суду України від

- 02.11.2004 р., №15-рп/2004 // Офіц. Вісн. України. – 2004. – №45. – Ст. 2975.
12. Занфірова Т.А. Методологічні засади трудових правовідносин у філософії права: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.12 / Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 36 с.
 13. Мин М. Адаптированный текст доклада на конференции «Борьба против дискриминации. Новые директивы на 2000 год относительно равенства» // [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: www/mhg.ru/etnodiskr
 14. Рабінович П.М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). – Х.: Право, 1997. – 64 с.
 15. Руднева О.М. Гендерна рівність у праві України / О.М. Руднева: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. юрид. акад. України. – Х., 2002. – 178 с.

Ярошенко О.Н. Равенство трудовых прав работников – основной принцип конституционно-правового регулирования социально-трудовых отношений

Установлено, что принцип равенства трудовых прав работников является многофункциональным: предусматривает юридическое равенство всех перед законом; обуславливает равенство материальных, процедурных и процессуальных прав; обеспечивает равный доступ к труду и равные возможности по реализации права на труд; не допускает проявлений дискриминации в сфере правового регулирования трудовых и связанных с ними отношений

Ключевые слова: социальное государство, принципы, равенство, работник, трудовые права, запрещение дискриминации

Yaroshenko O.M. Equality of labour rights for workers is basic principle of the constitutional-legal adjusting of social-labour relations

It is set that principle of equality of labour rights for workers is multifunction: foresees legal equality all before a law; foresees equality of financial, procedural and judicial rights; provides equal access to labour and equal possibilities on realization of right to work; shuts out the displays of discrimination in the field of the legal adjusting of labour and related to them relations

Key words: principles, right to social security, characteristic principles of law